

Arquitectures isolades

Sofia Borrego Moreno

a Andreu Blanco i Carbó

El passat 30 de maig de 2007, Henry Vicente, arquitecte i professor de Teoria i història de l'arquitectura a la Universitat Simón Bolívar de Caracas, va exercir de comissari en una exposició anomenada "Arquitecturas desplazadas" a Madrid. La mostra estava dedicada a cinquanta arquitectes exiliats després de la Guerra Civil espanyola, entre els quals hi havia Emili Blanch i Roig, personatge central d'aquest article.

Encara que els edificis òbviament no es puguin moure, el títol fa referència als desplaçaments que tot exili implica i a la repercussió que tenen les seves obres en la distància. He volgut titular aquesta ressenya ARQUITECTURES ISOLADES seguint la idea d'humanitzar la pràctica constructiva. "Arquitecturas desplazadas" parla dels edificis que es van fer a l'exili, i ARQUITECTURES ISOLADES mostra una arquitectura que es va quedar sola i aïllada d'un referent històric artístic al nostre espai urbà. No és que no el tinguéssim, sinó que hem de recordar que la dictadura franquista va fer el possible perquè quedés relegat a l'oblit.

Pel que fa a Torroella de Montgrí, aquesta arquitectura oblidada forma part de la nostra quotidianitat. Qui no ha anat a veure una pel·lícula al Cinema

Montgrí o ha comprat una safata de flaones a can Batlle? Des del punt de vista estètic sabem que el cinema i la botiga tenen alguna cosa especial que les fa diferents i singulars, però no sabem per què. Aleshores no ens queda més remei que gratar la història i recuperar la seva significació; el creador, l'arquitecte Emili Blanch i Roig, i el referent cronològic i artístic (1925-1935): el racionalisme; però tot s'ha de matisar.

L'arquitectura catalana de les primeres dècades del segle XX navegava entre l'herència del culminant modernisme o noucentisme i les construccions de prestigi estatal clàssic i monumental. Com a reacció a les formes establertes i seguint el gust català per les avantguardes, va néixer un nou corrent: el racionalisme o funcionalisme que seguien les directrius de Le Corbusier i Bauhaus. Aquesta nova manera d'entendre l'arquitectura va abocar en un racionalisme ortodox i dogmàtic obra exclusiva del Grup d'Arquitectes i Tècnics Espanyols per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània GATEPAC (1930) que entroncava directament amb la cultura europea. Era una entitat constituïda per una generació de joves arquitectes que van aglutinar i difondre el racionalisme a Catalunya a través de les obres i també d'una revista, *AC Documentos de Actividad*. S'interessaven per aspectes urbanístics o de funció social com ara escoles, hospitals, cases barates, habitatges en bloc, edificis industrials... i que durant 1928 i 1939 van fer de Barcelona una ciutat nova.

Bohigas va assenyalar: "Si el modernisme va representar l'arquitectura de la burgesia progressista que va impulsar la renaixença, fins i tot el racionalisme, en el seu vessant menys ortodox, va ser l'arquitectura de la Generalitat." El ressò d'aquestes noves idees no va deixar indiferents els joves arquitectes d'altres indrets de Catalunya, com ara Emili Blanch. Paral·lelament es van crear altres entitats importants com l'Associació d'Arquitectes de Catalunya i es van configurar unes construccions que volien ser racionalistes, però aquestes s'hi van mantenir al marge perquè encara preservaven formes tradicionals. En definitiva, podem afirmar que durant els anys trenta va existir a Catalunya un gran interès per l'arquitectura d'avantguarda i un desig de modernitat que malauradament l'aixecament de les forces populars contra l'ocupació militar va aturar.

Emili Blanch va néixer a la Pera el 30 d'octubre de 1897 i va morir a Girona el 9 de gener de 1996. La seva vida estava plena de vicissituds tal com explicava en els escrits que es conserven a l'Arxiu Municipal de Girona. Sorpren la similitud que feia entre la seva existència i una història contemporània farcida de convulsions violentes: la guerra Carlina en la qual va participar el seu oncle, la guerra del Marroc, la Setmana Tràgica de Barcelona, la guerra de Cuba, la guerra civil...

D'una banda, ens indica que no era una persona que vivia d'esquenes al món, però d'altra, ens mostra una biografia subjectiva ja que segurament també va tenir moments de gran satisfacció. La seva infantesa l'explica com un temps afectat per les malalties "que llavors eren endèmiques". Per raons personals, el 1905 la família es traslladà a viure a Barcelona, on va cursar els estudis bàsics i va començar la recerca de les primeres feines: unes oposicions a Correus (1914), una entrevista per a una biblioteca (1917)...

Segons l'arquitecte, durant la carrera de tècnic superior d'Arquitectura va treballar amb Manuel Raspall, un personatge important dins del modernisme tardà. Viure a Barcelona en aquella època volia dir estar en contacte amb les avantguardes del moment i gaudir de l'espai urbà canviant, una experiència de la qual Emili Blanch gaudia: "A mi m'agradava, els dies de festa, baixar a peu fins al port a veure el mar i els vaixells. Passava pel carrer Major de Gràcia, els jardinetes, el passeig de Gràcia de cap a cap, amb parada davant de la Pedrera que estava construint el gran senyor Gaudí, i seguia pel Portal de l'Àngel, plaça Nova, carrer del Bisbe, plaça de Sant Jaume, carrer de la Ciutat, etc., fins al moll de la Barceloneta."

El 30 de juny de 1925 va escriure una nota al seus pares en què deia que ja era arquitecte i un any més tard es donà de baixa de la Pera per anar-se'n a viure a Girona, on exercí la seva professió. S'instal·là en domicilis variables fins que el 1930 tingué un domicili propietat personal, can Blanch (1932), casa estudi, i que actualment és seu de la Creu Roja. El 17 d'agost de 1927, la comissió provincial de Girona el nomenà arquitecte director de l'Oficina Provincial de Construccions Civils. També ho va ser de la Diputació de la Generalitat. El 1936, davant de la sublevació de l'exèrcit i la situació revolucionària, restà a l'estudi domicili fidel al govern de la Generalitat de la República.

La situació, com ja sabem, empitjorà i el 1939 començà el camí cap a l'exili, primer a França i després a Mèxic. La seva casa fou confiscada per les tropes franquistes, que la convertiren en seu de l'Auxili Social, i se li va fer un expedient de depuració que li suposà la retirada del títol acadèmic. La fugida cap a França a través de la frontera de Portbou, segons el seu testimoni, va ser molt complicada, gairebé cinematogràfica. Segons l'arquitecte, l'acompanyava el comissari de la Generalitat, Josep Mascort, que va poder travessar la frontera amb normalitat ja que tenia el permís corresponent. En un tren cap a Perpinyà va coincidir amb Antonio Machado. Va viure tres anys al Rosselló i després va marxar cap a Mèxic, on va passar set anys i on va continuar treballant.

El 1948 retornà a Catalunya amb tots els béns confiscats i sense poder exercir la seva professió. No obstant això, va realitzar nombrosos projectes,

alguns de caire més particular, com indica el fons de l'Arxiu Municipal de Girona. La llarga vida de l'arquitecte li va permetre recuperar el seu patrimoni i morir amb dignitat. Són multituds les obres sobre l'època que abraça aquest article, encara que no hi hagi gaires escrits; així, podem destacar exemples com les reformes de l'edifici El Coro de Rafael Masó a Sarrià de Ter (1936), el Museu del Suro (1931-1934) a Palafrugell amb Joaquim Maggioni, Lluís Medir i Josep Damis, les escoles de Fortià (1931-1933) i la Casa Reig de Figueres (1934).

Les obres d'Emili Blanch a Torroella de Montgrí no les podem considerar absolutament racionalistes, ja que amb les noves formes s'utilitzaven alguns elements tradicionals a les construccions que anirem veient. Les tipologies més freqüents són els habitatges particulars, sovint amb un local comercial a la primera planta. Tanmateix, l'obra més significativa de la vila és el Cinema Montgrí (1926). El projecte es va portar a terme com una obra privada de Josep Capellà Rigau, que desitjava un espai destinat a espectacles, principalment cinema i teatre. Les posteriors reformes ens indiquen que aquest espai va gaudir de gran èxit. (Foto 1)

Cinema Montgrí
(foto Joan Nualart)

En primer lloc, el cinema es va estructurar en una planta on hi havia la sala de projecció i un gran vestíbul amb un canvi de rasant. A més, es va dissenyar una terrassa a nivell del carrer amb una barana i un espai enjardinat a la part del darrere. La cantonada del carrer Codina i de Sant Agustí es va haver de retrocedir 25 cm dels previstos. S'adoptaren elements formals del racionalisme en la composició de la façana, però pel que fa a l'estructura interna seguia les línies habituals igual que en altres llocs d'esbarjo del municipi, com ara el Teatre Jou. Un any després, es va demanar permís per construir-hi un rebedor i un bar annexat. Una millora al febrer de

1929 a la façana va fer desaparèixer el balcó que hi havia per transformar-lo en finestra. El 1930 es va canviar la tanca del jardí per una de ferro i es va modificar l'entrada a l'actual emplaçament. Un nou plànol el 1931 que no es va portar a terme ens indica la voluntat de renovar el frontispici i afegir-hi una coberta inclinada, segurament amb la finalitat d'incorporar-hi un pis o cobrir la petita terrassa. Les reformes posteriors del cinema no van tenir en compte aquest últim treball de l'artista en què la bellesa de l'edifici radicava en "l'ordre de la funció que exercia", és a dir, la seva funcionalitat.

Al carrer d'Ullà hi ha dues construccions més d'Emili Blanch, l'antiga Sastreria Vidal i la pastisseria Can Batlle. Es van concebre com dues edificacions semblants pel que fa a les façanes, el 1929; però unes dificultats sorgides en les obres de la sastreria van abocar en un nou projecte el gener de 1930. Per aquesta raó avui dia són estèticament diferents.

Segons documents de 1877, la pastisseria Batlle era una botiga de ferralla que compartia espai en unes quadres on hi havia un carro o una tartana. No sabem si va existir una restauració abans dels anys vint, el que sí que podem afirmar és que les reformes de l'arquitecte Blanch van ser molt importants i que responia a un interès de realçar la botiga. El plànol de la pastisseria és un exemple de com treballava l'arquitecte sobre el paper, en aquest cas sobre un fons blau, molt típic, i que posteriorment canviaria per un de tipus vegetal. El dibuix era molt acurat, cosa que evidenciava la qualitat del disseny i la rellevància sobre altres arquitectes de l'època. Sempre signava el projecte, fet que ens indica el desig de deixar testimoni de l'autoria, i li agradava posar amb lletres destacades el nom que feia referència a l'edifici, i en alguns casos el decorava amb motius ornamentals. D'alguna manera volia deixar empremta visual de la seva manera de fer.

Projecte de la pastisseria Batlle, cedit per la família.

Pastisseria can Batlle
(foto Joan Nualart)

Can Batlle –reforma de 1929– respon a una de les tipologies més comunes de l'artista: la de l'habitatge amb local comercial a la primera planta. S'intenta adoptar elements horitzontals en la façana com la cornisa correguda o les motlures de rajola verda per accentuar el gust per l'edificació funcional. La decoració amb rètols enllaça amb la tradició que sempre hi ha hagut a Catalunya del cartellisme. És purament decoratiu, no té cap interès reivindicatiu com altres obres de l'època. Aquesta contradiu la idea racionalista del gust per l'absència d'ornamentació.

Com hem dit abans, l'aparença de la Sastreria Vidal hauria sigut semblant a la de can Batlle si s'hagués portat a terme el projecte de 1929. No obstant això, un nou esbós l'any següent per dificultats sorgides a les obres li va atorgar un aspecte singular. Novament una motllura intenta trencar la verticalitat cap a formes apaïssades, però rebut l'estructura interna de la casa que hauria de ser una planta interior lliure. Aquest edifici encara manté bona part de l'original, com ara l'escala.

Sastreria Vidal
(foto Joan Nualart)

Pel que fa a la façana, només s'utilitza com a element compositiu la motllura i el títol de sastreria que segurament anava acompanyada d'un cartell al mig. Un altre element racionalista important és l'ús del color. Aquestes obres prenen el color com a element bàsic en la formalització exterior de l'edifici. L'acabat amb *revoc* i pintat amb tons verds és molt característic. També és destacable de l'edifici l'acabament en dues baranes, un model emprat a la casa de la família Tauler, com veurem més endavant.

Can Tauler (foto Joan Nualart)

Altres prototipus de construcció són les cases de particulars. Emili Blanch va fer la reforma i l'ampliació de la casa de la família Tauler, a la cantonada del passeig de Vicenç Bou i el carrer Major a finals de 1929. Sorpren l'austeritat de la decoració de la façana i el porxo, que es va fer amb una part oberta al jardí, avui tota tancada. Encara queden restes dels maons, un element d'estil tradicional que enllaça amb l'estructura interna de l'habitatge, que té com a eix central l'escala decorada amb ferro. És també identificador de l'artista la barana de l'acabament.

Detall de la finestra i la barana de can Tauler (foto Joan Nualart)

Una altra edificació és can Muntaner, al passeig de Catalunya (1929). Conserva alguns trets racionalistes com les terrasses profundes que configuren una concepció diferent de crear un espai entre el carrer i l'habitatge. Un any després es farà la tanca que dóna a la travessia del carrer del Carme. La decoració de motllures en formes d'estries tenen una similitud amb el cinema. L'interior de la casa es conserva gairebé intacta des dels orígens i s'ha de destacar la barana de l'escalinata i la decoració dels llums, que tenen reminiscències de l'art déco. La restauració exterior exalta el colorit que tant caracteritzen aquestes obres.

Can Muntaner
(foto Joan Nualart)

En definitiva, no podem parlar pròpiament d'arquitectura racionalista a Torroella de Montgrí. Emili Blanch i Roig sentia una afinitat per aquest corrent i va intentar aplicar-lo fins i tot a les obres que no tenien un caràcter civil. Sovint utilitzava elements d'altres corrents més tradicionals que ja coneixia. És l'exemple d'una generació d'arquitectes que encara al marge del racionalisme ortodox van treballar amb molta qualitat i realitzaven les obres civils més rellevants de l'època. També pertany a un grup d'artistes que en el punt culminant de les seves carreres i encara joves —tenia trenta-nou anys quan es va exiliar— van haver de deixar-ho tot com a conseqüència de l'ocupació militar. La tornada de l'exili va ser difícil i molts van malviure amb treballs de poca remuneració o obres de rendes baixes. Sorpren l'absència de publicacions i estudis sobre l'arquitectura racionalista a les comarques catalanes, fins i tot dels seus autors. Des de la meua òptica, el més desolador és l'oblit històric en què perviuen algunes obres. Aquestes formaven part d'un temps esperançador en què l'arquitectura volia contribuir a la millora de la vida de les classes populars i al disseny que el poble és l'autèntica sobirania.

Bibliografia

CASTELL, R.; PANELLA, L.; E. REDONDO. «Arquitectura dels anys 30 a Girona». *Revista de Girona* [Girona], núm. 85 (1978).

FUSES, J.; FÀBREGAS, J.; PARÉS, F. [et al.] *Guia d'arquitectura de Girona*. Girona: Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona i La Gaia Ciència, 1980.

BOHIGAS, O. *Arquitectura espanyola de la segona república*. Barcelona: Tusquets, 1970.

PIZZA, A.; ROVIRA, J. *Una nova arquitectura per a una nova ciutat. A New architecture for a new city: 1928-1939/G.A.T.C.P.A.C.* Barcelona: Editorial Directors, 2006.

Diari de Girona. Dimecres, 24 de gener de 1996, p. 23

Ministerio de Vivenda – Exposició “Arquitecturas desplazadas”

<http://www.mviv.es/es/index.php?option=com_content&task=view&id=877&Itemid=178>